

mission: Gennem kvinders studium af kvindernes situation gennem tiderne bliver kvinderne for første gang synlige, ikke bare i historien, men igennem den også i det moderne samfund. Kvindehistorien bliver på een gang et våben i kvindekampen og en fornyelse af historievitenskaben. Det er et vægtigt og fuldgyldigt svar, men gives der ikke andre? Er det ikke bare en menneskeret, og ikke specielt hverken en mande- eller kvinderet at begive sig ud i det erkendelsesprojekt, der hedder videnskab? Er kønnet det eneste problem i hele verden? Mit svar må derfor blive, at det ikke er mere væsentligt, at kvinder bliver historikere end at mænd bliver det, men det er heller ikke mindre væsentligt, for de har samme ret til at orientere sig i tilværelsen. Kvinder skal bedrive historie – eller alt muligt andet – ikke fordi de formodentlig er hverken værre eller bedre til det end mænd, men fordi det er deres ret – og forhåbentlig glæde og fornøjelse.

Inga Floto

CARL-AXEL GEMZELL: Om politikens förvetenskapligande och vetenskapsens politisering. Kring välfärdsstatens uppkomst i England. Del I. Teoretisk Inledning. 55 s. Samtidshistoriske studier nr. 2, 1989. Del II. Ställföreträdarna. 373 s. Samtidshistoriske studier nr. 4, 1993. Del III. Föreningen av motsatser. 396 s. Samtidshistoriske studier nr. 3, 1989. København, Historisk Institut.

Allerede i overskriften findes to vigtige nøgler til læsningen af Carl-Axel Gemzells store arbejde om det britiske velfærdsstatsprojekt i første halvdel af det 20. århundrede. For det første, er der tale om et trebindsværk med den lidt usædvanlige tilblivelseshistorie, at første og sidste bind blev publiceret først, det mellemste senest. For det andet ordet 'kring' i hovedtitlen: dette er ikke endnu en oversigt over faserne i den britiske velfærdsstats tilblivelse. Det er en diskussion af en række modeller for forståelsen af statsmagtens vækst i de vestlige samfund i vort århundrede, med anvendelse af velfærdsdebatten i 30ernes Storbritannien som eksempelvis først på s. 312 i del III at læseren møder en samlet skildring af den lovgivning fra 1908-11 som var forløber for Attleeregeringens velfærdsreformer efter 1945.

Værket er som nævnt struktureret i tre hoveddele. I det indledende bind diskuteres begreber som professionalisering, korporatisering, bureaukratisering og videnskabeliggørelse – karakteristiske sider af samfundsudviklingen i de industrialiserede lande i det 20. århundrede. Gemzell fremhæver her Max Webers rationalitetsbegreb som betydningsfuldt for etableringen af en sammenhæng mellem disse fænomener. Ved rationalitet forstås det menneskelige behov for at udvikle handlingsorienterede forståelsesrammer med logisk sammenhæng, og at virkeliggøre de målsætninger, som følger af dem. Da det er svært at operere med én enkelt fællesmenneskelig rationalitet, har samfundsteoretikere talt om flere typer, som f.eks. Webers egen kaldsetiske rationalitet; og Gemzells forslag bliver nu at se, i hvor høj grad velfærdsstatens og dens ekspertstyring kan tolkes som udbredelse af en ny rationalitetstype (I, s. 23). I den sammenhæng slutter han sig til de forskere, som interesserer sig for naturvidenskabelige betragtningmåders gennemslag i det politiske liv. Beslutningstagere blev påvirkede af ideer om videnskab som værktøj, mens forskerne opgav forestillingen om passiv beskrivelse af virkeligheden og blev aktive deltagere i den politiske proces som fortalere for statslig intervention. Forfatterens valg af den britiske velfærdsstat som empirisk studieobjekt til belysning af disse tendenser begrundes endelig i to forhold: dels dens betydning som forbillede for andre lande i årene efter 2. verdenskrig, dels mulighederne for ud fra det britiske eksempel at vurdere den betydning, som krisetilstande – 30ernes depression og 2. verdenskrig – har for samfundsmæssige fornyelser.

Disse hensigter følges i del II op med en analyse af det britiske videnskabelige miljøes holdning til politik og sociale reformer i mellemkrigstiden. Her følges inspirationen fra grupperinger, vi i dag ville kalde tænketanke (som organisationen Political and Economic Planning, P. E. P., fra 1931); og der sker en kortlægning af holdninger i videnskabsjournalistikken, som den udfoldede sig i populærvidenskabelige blade som f. eks. *Nature*. Inspirationen til denne analyse kommer fra det begrebsapparat, den franske videnskabssociolog Pierre Bourdieu har foreslået til forståelse af den politiske fornyelsesproces. Det gælder især forestillingen om magtkampe inden for 'sociale felter', dvs. netværker af institutioner og individer med interesse for samme område, og spillet herindenfor mellem 'positioner' med anvendelsen af symbolsk eller økonomisk magt og symbolsk eller økonomisk kapital. I dette spil kan de etablerede opfattelser, især i krisetider, udfordres af kætterske diskurser. Oprørere på forskellige felter, f.eks. videnskabens og magtens, kan under bestemte omstændigheder forene sig. Endelig optræder i dette

Bourdieu'ske spil yderligere en distinktion, som Gemzell finder vigtig: en skelnen mellem de producerende intellektuelle (forfatterne) og de reproducerende (lærere, journalister). Det er interessen for disse sidstes, 'stedfortrædernes', betydning, der har leveret undertitlen til dette bind, hvis formål beskrives således: '. . . att granska vetenskapens . . . reproduktörer eller ställföreträdare som bärare av föreställningen om vetenskapens användning på samhälle och politik', herunder at se hvorledes stedfortræderne havde held til at 'knyta an till makt- och innovationsprocesser inte bara på det egna fältet utan även på maktens fält' (II, s. 9).

Denne ambition fører forfatteren og læseren igennem en fascinerende gennemgang af de britiske videnskabsmiljøer i 20'erne og 30'erne, hvor de 'progressive' kræfter dels krævede planlægning, dels videnskabeligt gjorde op med tidligere generationers racebiologiske tankegange. En del af de kendte naturvidenskabelige popularisatorer som fysikeren J. D. Bernal og biologen J. B. S. Haldane var politisk på venstrefløjen og så videnskabelig tankemåde som en ingrediens i et krav om samfundsplanlægning frem for liberalisme. Disse tætte forbindelser mellem videnskab og socialisme har tidligere været behandlet, eksempelvis i Gary Werskey's *The Visible College* (1978). Gemzell gør imidlertid opmærksom på, at de ofte fremhævede socialistiske videnskabsfolk kun udgjorde en del af landskabet. Videnskabeliggørelse af samfundsplanlægningen blev foreslået af mange ikke-socialister som f.eks. Julian Huxley, hvis idealer gik mere i retning af korporative former for management (II, s. 29). Men på en lang række områder, og ud fra en lang række motiver, blev videnskabelighed præsenteret som nøglen til de forandringer, som skulle bringe Storbritannien ud af den økonomiske krise, effektivisere det politiske liv, og fremkalde de nødvendige forbedringer af befolkningens sociale og sundhedsmæssige niveau. Som det udtrykkes i et af bogens mange citater fra populærvidenskabelige tidsskrifter (II, s. 316):

'A large element in the population, educated and uneducated, has yet to recognise that the same technique which has produced electricity, wireless, aircraft, fertilisers, and new breeds of plants and animals can, if suitably adopted, produce on just as lavish a scale the social, political, and economic inventions of which we are so desperately in need' (*Planning*, 1934).

De krav om forandring, som de 'videnskabelige' udgangspunkter afstedkom, havde imidlertid forskellig effekt. Gemzell viser, hvorledes de

etablerede eliter havde styrke til at afvise nogle af dem, eksempelvis 'videnskabelige' krav om strukturændringer i industrien som indebar styring af den. Socialreformer, derimod, truede ikke erhvervs- og finanselitens interesser direkte. Da reformatorerne, f.eks. repræsentanter for tænketanken P. E. P., i de første krigsår blev knyttet til ministeriernes arbejde med efterkrigstidens Storbritannien, viste det sig lettere at komme igennem med reformforslag på det socialpolitiske område. I den proces kunne videnskaben bruges til at slå bro mellem forskellige interesser.

Forening af modsætninger er derfor temaet for værkets tredie del, som i sin anvendelse af Max Weber'ske kategorier på den nyere britiske samfundsudvikling fortsætter, hvor del I slap. Det handler her om empiriske studier af rationaliserings-tankegange indenfor områderne økonomi, arbejdsmarked, politiske ideologier og forvaltning og velfærdssordninger; samt om disse tankeganges karakter af 'videnskabeliggørelse'. En lang række britiske institutioner – universiteter og andre videnskabelige instanser, erhvervsorganisationer, offentlige bureaukratier, partier osv. – gennemgås, og det påvises, hvorledes forestillinger om 'videnskabelig' planlægning og management vandt frem på mange felter i 1930erne. En konsensus om en udvikling af det statslige engagement på det sociale område fremstod som et resultat af udviklinger inden for alle felterne. Videnskabelighedsbegrebet hjalp til, fordi 'videnskab' kan fremstilles som noget, der står over særinteresser og partihensyn; og gennemgangen af moderniseringsdebatterne i samfundsinstitutionerne munder endnu en gang ud i, at velfærdsstatsprojektet i 1940erne var et kompromis mellem forskellige samfundsinteresser, der så det som en mulighed for at dæmpe konflikter og skabe et mere stabilt grundlag for administrativ kontrol; og at videnskaben leverede sprog og begreber, som kunne medvirke til at sløre eksisterende modsætninger.

Som man vil forstå foreligger her et stort anlagt, syntetiserende værk, der på en gang er en studie i anvendelse af teoretiske begrebsapparater på et bestemt historisk udviklingsforløb, og et bidrag til britisk intellektuel og social historie.

Bøgerne er tillige et interessant eksempel på grænseoverskridende historieskrivning: En analyse af britisk historie, skrevet på svensk, og udgivet af Historisk Institut i København. Dette europæiske format er en af fremstillingens stærke sider. Gemzell's kolossale belæsthed og dybe fortrolighed med europæisk historie og historiografi gør det muligt for ham at udstrække diskussionen af nøglebegreber som modernisering og professionalisering fra det britiske case til kontinental-europæiske og nordiske erfaringer og faglige debatter. Samtidig betyder det forhold, at

frelæggelsen af stoffet sker på svensk, at forfatteren gør sig umage med at forklare britiske forhold og institutioner, som de formodentlig overvejende ikke-britiske læsere har brug for at få nærmere udredt. Det sker med stor pædagogisk sans og sproglig klarhed; men også i et omfang, som ind imellem tager pusten fra teksten og gør noteapparatet til et separat mini-leksikon i britisk historie og historiografi.

Disse forhold indbyder uundgåeligt til en overvejelse af forholdet mellem sprog og læser-målgruppe, når transnationale forskere med Gemzells brede orientering fremlægger deres resultater. Det foreliggende værk vil kunne læses af skandinaver, der ønsker en introduktion til vigtige teoridannelser om de moderne europæiske samfunds modernisering, professionalisering, bureaukratisering, korporativisering m.v. Også, naturligvis, af svensk-læsende med interesse – på et forholdsvist højt teoretisk niveau – for den britiske velfærdsstats historie. Disse sidste må imidlertid formodes at være forholdsvis fåtallige, og læseren distraheres derfor i stigende omfang af uafrystelige overvejelser om den engelsksprogede publikation, dette projekt burde udmunde i, hvis der var nogen retfærdighed til og forfatteren i øvrigt har tid og kræfter til at lade denne retfærdighed ske fyldest.

En sådan engelsk udgave burde for det første være en forkortet et-bindts version; for det andet profilere den empiriske hovedbedrift i værket, nemlig fremstillingen af 20ernes og 30ernes videnskabsjournalisters idéer og indflydelse på beslutningstagerniveauet; og for det tredje inkorporere resultaterne af omgangen med de Bourdieu'ske analytiske begreber fra del II i de konkluderende afsnit i del III.

Endelig ville en sådan ny version give forfatteren mulighed for at tage højde for den livlige debat, der har været på det sidste blandt britiske historikere om graden af indenrigspolitisk konsensus under 2. verdenskrig. Gemzell knytter på væsentlige punkter sin fremstilling til Paul Addisons klassiske analyse fra 1975: *The Road to 1945. British politics and the Second World War*, især i synet på verdenskrigens betydning for den indenrigspolitiske konsensusdannelse om velfærdsreformer. Siden det afsluttende bind af Gemzells bog udkom, har nogle britiske historikere sat et revisionistisk spørgsmålstegn ved rimeligheden af at tale om nogen egentlig konsensus i krigstiden. Således hævder K. Jefferys i *The Churchill Coalition and Wartime Politics* (1991), at de dybe modsætninger mellem partier og samfundsgrupper bestod krigen igennem. Forskellen kan måske illustreres gennem behandlingen af en ofte fremhævet episode i opbygningen af fællesskabsfølelsen i den britiske befolkning: Forfatteren J. B. Priestleys BBC-radioprogrammer i 1940 om krigsmål og efterkrigsreformer. Man kan som Addison og Gemzell (II, s. 282) se dem

som eksempel på, at det i krigens mørkeste stund var muligt at engagere befolkningen i krav om reformer af velfærdssystemet efter krigen; eller man kan hefte sig ved den modstand, udsendelserne vakte i dele af det konservative parti, og i at Priestleys udsendelser ikke blev fortsat i 1941. Det skal dog understreges, at en evt. modificering af Addisons fremstilling af krigstidens konsensus nok ville kunne nuancere, men ikke afgørende ændre kernepunktet i Gemzells behandling af forholdet mellem videnskab og velfærdsstat: at den bro, som videnskabelige betragtningmåder kunne bygge mellem interessekonflikter i samfundet nok kunne sløre dem, men ikke i sig selv ophæve dem. Det må også være af interesse for forfatteren at se, at Addison selv i en efterskrift til en udgave fra 1994 af *The Road to 1945* nærmer sig en af hovedteserne i *Om politikens förvetenskapligande. . . .*, nemlig at der efter 1945 kunne samles støtte til velfærdsstatsprojektet, fordi det var et spiseligt alternativ til 'effektivisering' i form af styring af industri og erhvervsliv:

'Fundamentally the problem was that in the realm of industry the authority of governments was strictly limited. Both the trade unions and the employers were overmighty subjects with the power to manipulate the party system and veto radical change. Perhaps, therefore, Keynesian social democracy is best understood as an attempt to by-pass the problems of production by switching the agenda to the problems of demand and distribution' (Addison, op. cit. , Pimlico ed., 1994, s. 292).

Addisons fortolkning er blevet til uden hjælp fra Weber og Bourdieu; Gemzells bidrag til diskussionen består blandt andet i, at han ved sin analytiske og teoribaserede tilgang har haft held til at rette lyset mod en facet af velfærdsdiskussionen – videnskabsjournalistikkens politisering – som ikke har været viet megen opmærksomhed i standardfremstillingerne.

Jørgen Sevaldsen